

Семантика та поширення унгаризму *салаш* у карпатському діалектному ареалі

Н. І. ПАШКОВА*

Кафедра української філології та славістики, Київський національний лінгвістичний університет, вул.
Велика Васильківська, 73, UA-03150 Київ, Україна

Received: 27 January 2021 • Accepted: 16 May 2021

© 2021 Akadémiai Kiadó, Budapest

АНОТАЦІЯ

Метою даної статті є дослідження розвитку фонетичної форми та семантики, визначення походження та поширення слова *салаш* у говірках карпатського ареалу, а також у континуумі балканських та слов'янських мов. Робота проведена в руслі традиційних проблем балканських та карпатських студій, кінцевою метою яких є збирання, опис семантики та вивчення походження ідіотетнічної культурної лексики давнього пастушого населення цього етномовного континууму, зрозуміти шляхи і час утворення цього етнокультурного феномена та його спільної лексики.

Матеріалом для аналізу у статті послужили загальнономовні, спеціальні та діалектні словники, а також діалектологічні атласи та лінгвістичні карти слов'янських і балканських мов (української, російської, словенської, болгарської, македонської, сербської, словацької, польської, румунської та ін.) та їх карпатських діалектів. У дослідженні використано методи семантико-фонетичного аналізу варіантів слова у лексикографічних джерелах, інтерпретації лінгвістичних карт, етимологічного аналізу.

Лексема *салаш*, яка входить до карпато-балканського етнокультурного словника, давно була записана діалектологами і її семантика вивчалася багатьма дослідниками мов і діалектів цього ареалу, картографувалася у численних діалектних та ареальних лінгвістичних атласах. Але щодо походження цього слова висловлювалися різні припущення і єдиної думки в дослідників до цього часу не було. На основі проведеного дослідження ми визначаємо номінативну модель, за якою утворено цей карпатизм угорського походження, як дериваційно-метонімічну фінітивну модель «функція – дім»,

* Corresponding author. E-mail: pashkova.nadia@gmail.com

а лексема за утворенням як девербативний фінітив із первісною семантикою ‘місце зупинки, ночівлі’, утворений від угорського дієслова *száll* ‘зупинятися на ночівлю’.

Порівняльне вивчення семантики діалектного слова *салаши* дозволило визначити такий розвиток його основних та похідних значень: ‘місце для ночівлі’, ‘сезонне тимчасове житло’, ‘будівля для домашніх тварин’, ‘будівля для пастухів’, ‘господарство пастухів у горах’, ‘стадо’, ‘табір’, ‘будь-яке тимчасове житло’. Порівняльно-історичне дослідження, проведене із залученням широкого діалектного матеріалу різних мов досліджуваного континууму, дозволило остаточно прийняти угорську етимологію слова *салаши*, яке спочатку було поширене в карпатських говірках на позначення пастушого тимчасового житла, а згодом проникло в сусідні мови усіх Балкан і всієї Славії, змінивши свою фонетичну форму та семантику від конкретного до широкого значення ‘будь-яке тимчасове житло з хворосту та гілок’.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

салаши, карпатські говірки, слов’янські мови, балканські мови, тимчасове житло, семантика, етнолінгвістика, діалектологія, етимологія

У «Словнику української мови» лексема *салаши* не тлумачиться як така, що не належить до загальномовної літературної норми. Натомість на ареалі карпатських говорів лексема *салаши* часто використовується як родова назва, що об’єднує всі споруди на полонинському господарстві. Б. Грінченко супроводжує тлумачення слова *салаши* цитуванням народної пісні у записі Я. Головацького «Не пришились тут стояти, треба нам *салаши* дати», що окреслює семантику як ‘притулок, нічліг’, та «На здвига розбирають вівці з *салашу*», що тлумачить лексема як ‘полонинська зупинка’ або ‘приміщення для овець’ (ГРІНЧЕНКО 4: 97).

Лексема поширена в говірках Закарпаття, заходячи на територію Бойківщини. У закарпатських говірках іменник *салаши* відомий в значенні ‘приміщення на полонині, де зберігаються молочні продукти’, ‘нічліг на пасовищі для овець і пастухів’ (ПАНЬКЕВИЧ 1938: 450), від якого утворені засвідчені П. Лизанцем ендемічні дієслова з пастушої лексики *пересалашиловати*, *пересалашовати* з семантикою ‘перегнати овець з одного місця на інше’ (ЛИЗАНЕС 1970: 205). Результатом розширення семантики лексеми *салаши* є значення ‘тимчасове місце ночівлі для людини в полі, лісі’, ‘колиба’, ‘шатро’, ‘будь-яка хата за селом для ночівлі’, що дало підстави для утворення дієслова *салашовати* ‘ночувати’ (середньозакарпатські та ужанські говірки), яке має паралель у румунській мові, де вживається дієслово *sălăşlui* у генералізованому значенні ‘мешкати’ (ПАШКОВА 2014: 176). У закарпатських говірках лексема *салаши* уживається також і в значенні ‘стадо’, що виникло шляхом перенесення семантики з вмістища на вміст. «Атлас української мови» картографує номінативну одиницю *салаши* із семантикою ‘частина подвір’я’ у Тячівському р-ні Закарпаття (АУМ 2: 160). В Іршавському р-ні форму *салаши* записано в значеннях ‘вся худоба на гірському пасовищі’; у Міжгірському – ‘велике стадо на полонині’, ‘стадо взагалі’. Подібна семантика як результат семантичного перенесення з контейнера на вміст засвідчена і в бойківських говірках міжріччя Стрию та Опору (КЛЕПИКОВА 1974: 172).

У діалектному словнику бойківських говірок М. Онишкевича слово *салаши* подається з семантикою ‘отара овець, яка пасеться до осені на полонинах’, ‘кошара’, ‘загорожа в лісі

для худоби' (Онишкевич 1984: 201), що також демонструє її розвиток у бік перенесення з вмістища на вміст. У гуцульських говірках фонетичний варіант *szalas* засвідчується як 'житловий дім', *salaš* – 'житло, притулок', *szalasz*, *chalasz* – 'місце під халупою' (ШУХЕВИЧ 1899: 106). Поширення, семантику та фонетичні варіанти лексеми в лемківських говірках відображає З. Штібер у «Мовному атласі давньої Лемківщини», де зафіксовано фонетичні варіанти *salaš*, *salas*, *šalas* та *šalaš* (AJDŁ 5: 104).

Поза карпатським ареалом назва відома в говорах центральної та східної України у фонетичних варіантах *халаш*, *халашник* із значенням 'літній хлів'. В українців Воєводина записано форму *салаш* 'хутір, господарство у полі', 'сільський двір' (ГОРБАЧ 1969: 328).

У польській мові лексема *szalas* уживається з семантикою 'курінь'. На польському діалектному просторі фіксується форма *salaš* у гірських місцевостях з семантикою 'будівлі разом з пасовищем, де газдує *бача*' (AJPP 2: 164). У варіантах *sauas*, *sauaš*, *salaš* лексема відома у значенні 'будівлі для людей і худоби на полонині': «на *salaše* *bačoval* *baca*» (KARAŠ 1965: 51), *salaš* 'пастуша зупинка, місце, де пасуть овець на гірському пасовищі' (р-н Д. Кубин) (ZARĘBA 1967: 110). У польських етнографічних працях назва *salas* тлумачиться як 'приміщення для овець у спільному господарстві' (Підгалля), 'господарська одиниця в горах, будівля, де господарює *бача*' (обл. Високих Татр) (НОЇУВ-РАСЕВИЦЗОВА 1931: 43), 'вівчарське господарство у горах, що складається зазвичай з однієї колиби (*koleba*), рідше з двох, які стоять на різних пасовищах' і 'примітивна хатина, де влітку живуть пастухи і бринзороби' (Підгалля, Татри) (PASTERSTWO 1963: 14). На Підкарпатті картографується фонетичний варіант *sauas* 'приміщення для овець'; на сході південнопольського діалектного обширу – *šauas*, *šalas* 'загін для худоби' (AJPP 2: 164). Найчастіше в польських гірських районах фіксуються варіанти *salas*, *salaš* з посесивним значенням '*bacówka* (житло *бачі* – бринзороба)'; також '*buda* (примітивне житло)', *szalas* 'мала чотирикутна *шона*, тобто хижа з колод, поділена на дві кімнати' (Татри), 'пастуша хатина, будь-яка будівля в горах' (Підгалля), *salas* 'житло бринзороба – *bacy* і пастухів на гірських пасовищах улітку', 'примітивна будівля' (МАТЛАКОВСКИ 1901: 121), *salas*, *szalas* 'будівля, де ночують пастухи, варять *женцицю*, виготовляють сир', *salas* 'буда пастуша в горах' (РАМУЕТ 1930: 67); пор. *szalas* 'хатина в горах, пасовище' (Живец, Острава) (AJS 3: 445), *salas* 'прямокутна будівля з колод' (Татр.) (ВУВАК 1966: 13), *sauas* 'житло пастуха', *szalas* 'будівля, де живуть пастухи', *szalas staly* (*bacówka*) 'приміщення на пастушій зупинці, де переробляють молоко, сплять пастухи' (КЛЕПИКОВА 1974: 210). Подекуди спостерігається й метонімічне перенесення з вмістища на вміст: *sauas* 'отара овець, близько сотні голів' (AJPP 2: 164); *salas*, *sauaz* 'отара овець, на пасовищі під наглядом *bacy*'.

Лексема *salaš* у словацьких говірках уживається у значеннях 'пасовище в горах', 'пастуша зупинка, табір', 'хатина пастуха' і 'дерев'яна огорожа, де ночує худоба під час літнього перебування на гірських пасовищах', чим зумовлені похідні: *salašit* 'перебувати на салаші', *salašnictvo* 'перебування на салаші', *usalašic se* 'оселитися, зупинитися на ночівлю' (КЛЕПИКОВА 1974: 175). У словацьких говірках Воєводина *salaš* відомий як 'комплекс господарських та житлових приміщень у межах громади, за 10–15 км від села'; у словацьких говірках на території Угорщини форма *salaš* уживається в значенні 'сарай', словосполучення *obecny salaš* – 'громадська пастуша зупинка'. У Татрах варіант *salaš* на основі розвитку семи єднальності набув значення 'організаційна форма пастівництва', 'об'єднання власників овець', очевидно, внаслідок стягнення словосполучення *salašni spolok* 'господарство, засноване на спільному літньому випасі худоби' (PODOŁAK 1967: 48).

У моравських говірках фонетичний варіант *salaš* використовується з семантикою 'будівля для овець і пастухів' (SVĚRÁK 1957: 133, VETTERL 1955: 142). Згідно з Ф. Бартошем, слово *salaš* має генералізоване значення 'пасовище овець з господарськими будівлями' та значення вмісту 'вівці на салаші' (BARTOŠ 1906: 372). У районі Всетин словосполучення *kravski salaš* позначає такі архітектурні об'єкти, як 'зупинка пастухів корів' та 'хатина на гірському пасовищі'. Відомі також історизм *salaš* 'відкрита огорожа для свиней в празьких бійнях' та узагальнений жаргонізм 'місце ночівлі' (КЛЕПИКОВА 1974: 176).

У румунській загальнонародній мові та діалектах лексема *sălaș* виявляє широку амплітуду позначень контейнерів, починаючи від 'куринь', 'колиба', 'прихисток', 'житло', 'населений пункт', 'могила', 'труна', 'хлів, стайня' аж до 'сорочка на новонародженому, плацента' (DRR 1980: 1265, VIȘIU 1906: 72, ALR 1: 297, ALRM 3: 242), що відбито у численних прикладах з фольклору, як от: *copilaș fără sălaș – ірон.* 'безхатченко, невдаха', *досл.* 'хлопець, який не народився у сорочці'. Аналізована лексема доволі часто зустрічається в усній народній творчості на позначення приміщення для худоби, різдвяної стаєнки, шопки, що ілюструє різдвяна пісня: «Culca-te, Împărate ceresc, în sălaș dobitoesc» ('Спи, небесний володарю, у салаші для худоби'). Лексеми притаманні як значення ядра лексико-семантичного поля «ДІМ» – початку і кінця життя, житла взагалі, так і локального спеціалізованого позначення житла вівчарів або худоби. Спеціалізоване значення як синонім до *colibele* (// *sălașele*) 'житло пастуха' зафіксовано у Західних Румунських горах, Трансільванії, Банаті та сусідніх районах Олтенії, Північної Молдови: *sălaș* 'невелике рублене з колод укриття для худоби на гірському пасовищі', в обл. Хацег *sălașe* (// *căsoane*) (VUIA 1964: 87), 'місце, де тримають худобу поза селом', 'хутір, дім у горах, де живуть люди та тримають худобу' (CONEA 1940: 189, VIȘIU 1906: 72); атрибутивне словосполучення *sălaș dobitoesc* 'стайня' та унікальний фонетичний варіант *halaș* (= *coleba*) 'приміщення, де виготовляють молочні продукти' (долина р. Жіу), у Банаті значення архітектурної назви *sălaș* конкретизується як 'зимове приміщення зі сплетеними з пруття стінами, що складається з трьох частин: для людей, худоби і курей', *sălașele* (*hodaile*) 'приміщення для пастуха'; на півночі Румунії *sălașele* (*casoane*) 'землянки для пастухів' (VUIA 1964: 98), *sălaș* 'місце, де укриваються вівці опівдні' (Glosar 1961: 61), *sălaș dobitoesc* 'стайня', 'загін для ночівлі худоби' (Буковина) (DAN 1923: 22).

У молдовських говорах лексема *sălaș* з наголосом на другому складі фігурує в значеннях контейнерів: 'куринь', 'шатро', 'житло', 'притулок', 'населений пункт', також і 'останній притулок' – 'труна' і вважається запозиченням з угорської мови (РАЕВСКИЙ–ГАБИНСКИЙ 1978: 415).

В угорських говірках слово *szállás* засвідчено у значеннях 'місце мешкання'; 'поселення в степу', 'весь пастуший хутір, разом з організацією розміщення худоби на пасовищі', 'хлів' (HERMAN 1914: 204). В обл. Кечкемет *szállás* у значенні 'зимове укриття для худоби' відоме з XVI–XVII ст.; *szállásföld* – 'ділянка обробленої землі в степу, де є житло'; в обл. Хортобадь словосполучення *szállás kunyhó* – 'хата свинопаса'. Топоніми з цим коренем з'являються в Угорщині з XIII ст., що свідчить про автохтонність лексеми.

На південнослов'янському ареалі лексема засвідчена у Воєводині та Словенії, де форма *salaš* уживається в значенні 'літня зупинка', 'приміщення для пастухів', 'пересувна і постійна будівля для овець і для доїння', 'загін, де доять худобу', у румунському Банаті *saláš* – 'ферма' (AJPP 2: 11). Іменник *salaš* відомий у значенні 'хутір, господарство' у сербській літературній мові (Толстой 1982: 528). *Salaš* або *pojama* у значенні 'місце, де тримають

худобу' засвідчується у східній Сербії; *salaš* 'житло пастуха' (долина р. Драва) (GAVAZZI 1940: 27). У західній Сербії *салаш* – це 'невелике плетене приміщення для сушіння кукурудзи'; *салаш, салош* 'будівля з пруття' (обл. Ібар), 'селянське житло' (РОРОВІЇ 1957: 603). У Словенії словом *sálaš* позначається окреме господарське поселення, у південній Герцеговині *салаши, салаци* – це 'господарські будівлі (раніше плетені, тепер кам'яні)', а також 'кошик на кукурудзу' (*koš za kukuruz*), що конкретизує семантику 'плетений контейнер'. У словенській мові *salaš* та *koca* вживаються з узагальненою семантикою 'хата, дім', від чого утворено дієслово з узагальненим значенням *salaševati* або *stanováti* 'мешкати' (КЛЕПИКОВА 1974: 178).

У болгарській мові лексема *салаш* уживається зі значенням 'колиба з дощок', у діалектному мовленні – 'садова колиба' (р-н Пловдив), 'маленький хутір' (Банат) (СТОЙКОВ 1968: 209).

У македонській мові назва *салаш* відома у значенні 'садиба землероба з усіма будівлями' (ПАШКОВА 2014: 178).

Г. Клепікова, обмежена ареалом дослідження «Славянская пастушеская терминология. Ее генезис и распространение в языках карпатского ареала», визначає поширення лексеми *salaš* виключно Карпатами, окреслюючи її семантичну амплітуду від вмістища: 'приміщення, будівля пастухів', 'пастуша зупинка' до її вмісту: 'стадо худоби' (КЛЕПИКОВА 1974: 172). Весь репертуар дослідженої семантики слова дослідниця інтегрує у чотири семи: 1. 'пастуша зупинка': укр. закарп. *салаш*, лемк. *sałas*, п. *sauas, sauaš*, слвц. *salaš*, ч. морав. *salaš*, рум. *sălaș*, уг. *szállás, szállós*, срб. *салаш* (Словенія, Воєводина, Банат); 2. 'приміщення, будівля, загін на (гірському) пасовищі': укр. закарп., лемк. *salaš, šalaš*, п. *sałas*, слвц. *salaš*, ч. морав. *salaš*, рум. *sălaș*, уг. *szállás*; 3. 'стадо на (гірському) пасовищі': укр. закарп., бойк. *салаш*, п. *sauas*; 4. 'організаційна форма пастівництва – об'єднання власників для спільного випасу та доїння худоби': слвц. *salaš*, уг. *szállás* (КЛЕПИКОВА 1974: 222).

На карті 27 «Загальнокарпатського діалектологічного атласу» локалізується розгалужена семантика лексеми на позначення приміщень: 1. 'пастуша зупинка в горах' – від середньозакарпатських говірок і далі на захід по всій Словаччині, на південному заході Польщі та сході Чехії; 2. 'тимчасова будівля в горах' – південний захід українського ареалу, поодинокі в південнопольських говірках; 3. 'основна будівля га гірській зупинці, де живе старший пастух' – південно-західні польські говірки; 4. 'тимчасова будівля на гірській зупинці' – там само; 5. 'тимчасове житло, курінь' – гуцульські і бойківські, північноугорські говірки; 6. 'курінь для пастухів у полі' – бойківські та південно-східні польські говірки; 7. 'дім, житло' – поодинокі у молдавських та румунських говірках на території України; 8. 'господарська прибудова до хати, хліва' – гуцульські, румунські говірки у середньому межиріччі Мурешу та Олту; 9. 'тимчасова споруда, де влаштовують весілля' – покутсько-буковинські та молдавські говірки; 10. 'споруда для зберігання кукурудзи' – сербські говірки; 11. 'приміщення для овець або худоби' – південнопольські говірки; 12. 'тимчасова споруда для овець або худоби на пасовищі' – спорадично в угорських говірках; 13. 'отара овець' – бойківські та південнопольські говірки; 14. 'домовина' – північнорумунські говірки (ОКДА 1: 82).

За версією «Етимологічного словника української мови», укр. *салаш, салашина* з семантикою 'намет', 'накриття', *салаш* 'отара овець'; 'місце, де розташовані кошари', *салашитися* 'поселятися', *салашувати* 'жити в наметі', ст. *салашиъ* (1480 р.), р. *салаш* 'намет', п. *sałas*, ст. *szalaš* 'тимчасова повітка, літній будиночок у полі чи лісі, польова кошара', ч.,

слц. *salaš*, болг. *салаш* ‘дощата колиба’ походять з тур. мови; – можливо, за румунського посередництва (рум. *sălaș* ‘житло, житло пастухів’), уг. *szállás* ‘нічліг, житло, бівуак’ тако походить від тур. *salaş* ‘намет’, звідки й м. *салаш* ‘хутір, ферма’, схв. *салаш*, слн. *salaš* ‘тс.’ (ЕСУМ 5: 168). Однак щодо походження слвц., ч., морав. *salaš* та укр. *салаш* дослідники одноставні у тому, що всі вони запозичені з уг. *szállás* (НЕРМАН 1914: 204). Румунське *sălaș* також вважається запозиченням з угорської (РАЕВСКИЙ–ГАБИНСКИЙ 1978: 415, НЕРМАН 1914: 204). Польське *szalas*, *salasz* вважається прямим запозиченням з угорської, проте Г. Клепікова відстоює словацьке посередництво при запозиченні (КЛЕПИКОВА 1974: 179). Не викликає сумніву угорське походження сербського і словенського *salaš* (РОРОВІЇ 1957: 603). Деякі етимологи виводять генезу угорського слова *szállás* із тур. *salaš*, проте Л. Киш переконливо трактує *szállás* як девербатив з суфіксом *-aš* від власного угорського дієслова *száll* ‘зупинятися на ночівлю’, що дає можливість реконструювати первісне значення *szállás* як ‘місце зупинки, ночівлі’ (Киш 1977: 60). За етимологією Л. Хадровича, уг. *száll* виходить зі слов’янського *saditi se* ‘осісти, оселитися’ (HADROVICS 1965: 47), отже, за внутрішньою формою відповідає українському слову *село*.

Уперше р. *салаш* у значенні ‘тимчасова ятка’ зафіксовано у XVI ст. у Казані (Киш 1977: 59), у рос. говірках форми *салаш*, *салаж* засвідчуються у значеннях ‘курінь, укриття на полі, в лісі’, ‘маленький загін або клітка для курчат’, ‘дерев’яний дах над кліткою *ізби*’, відомі семантичні й фонетичні варіанти *шалаш*, *шалашуга*, у південноросійських говірках *salaš* із значенням ‘курінь, тимчасове житло’, *шалаш*, *шалашка* ‘сарайчик для дрів та реманенту’, ‘навіс на чотирьох стовпах, прибудований до сараю’ (КЛЕПИКОВА 1974: 179), що можна вважати паралелями до карпато-балканських варіантів. У російській мові найбільш поширений фонетичний варіант *шалаш*, який вживається у багатьох пареміях на кшталт *с милым рай и в шалаше*, *милости прошу к нашему шалашу* і под., де *шалаш* позначає погане бідне житло.

Проте, як видно з наведених вище діалектних матеріалів, у карпатському ареалі українських, словацьких, моравських говорів, а також у південнослов’янських і румунській мові ініціальним звуком слова виступає *с* як у первинному угорському джерелі. Чергування *с* – *ш* починається у польській мові і, можливо, звідти передається у східнослов’янські (КНІЕЗСА 1936, WOŁOSZ 1989: 302–303). Р. і блр. *шалаш*, а також укр. діал. *шалаш*, очевидно, були запозичені під впливом гіперкоректної польської форми *szalas* (SIMONYI 1907: 89, HOLLÓS 1996: 67–68). Акцентуація на останньому складі слова у східнослов’янських та румунській мові також не може бути аргументом на користь походження з турецької мови. Зрештою, автор нового етимологічного словника турецької мови вважає тур. *salaş* запозиченням з угорської через рум. *sălăș* (STASNOWSKI 2019: 292, TESz. 3: 661–662, EWUng. 2: 1387).

На основі наведених діалектних значень семантичну еволюцію слова можна реконструювати у таких основних етапах: ‘нічліг, тимчасова зупинка’ – ‘тимчасова легка споруда’ – ‘споруда у тваринництві’ – ‘місце, де знаходиться ця споруда’ – ‘пастуша зупинка’ – ‘стадо, тварини на цій зупинці’.

Номінативну модель, за якою утворено карпатизм угорського походження, визначаємо як дериваційно-метонімічну фінитивну модель «функція – дім», а лексему за утворенням як девербативний фінитив із первісною семантикою ‘місце зупинки, ночівлі’, утворений від угорського дієслова *száll* ‘зупинятися на ночівлю’.

ЛІТЕРАТУРА

- АУМ = *Атлас української мови*. Т. 1–3. Київ, 1984–2001.
- ГОРБАЧ 1969 = ГОРБАЧ О. Лексика говірки бачванско-срмських українців. *Науковий збірник Музею української культури в Свиднику*. Вип. 4. Кн. 1. Пряшів, 1969. 309–349.
- ГРИНЧЕНКО = ГРИНЧЕНКО Б. Д. *Словарь української мови*. Т. 1–4. Київ, 1958.
- ЕСУМ = *Етимологічний словник української мови*. Т. 1–6. Київ, 1982–2012.
- КИШ 1977 = КИШ Л. Происхождение слов *бекеша, кучма, шалаш и шишак*. В кн.: *Этимологические исследования по русскому языку*. Вып. 4. Москва, 1963. 48–65.
- КЛЕПИКОВА 1974 = КЛЕПИКОВА Г. П. *Славянская пастушеская терминология. Ее генезис и распространение в языках карпатского ареала*. Москва, 1974.
- ОКДА = *Общекарпатский диалектологический атлас*. Вып. 1. Кишинев, 1989.
- ОНИШКЕВИЧ 1984 = ОНИШКЕВИЧ М. Й. *Словник бойківських говірок*. Т. 2. Київ, 1984.
- ПАНЬКЕВИЧ 1938 = ПАНЬКЕВИЧ І. А. *Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей*. Praha, 1938.
- ПАШКОВА 2014 = ПАШКОВА Н. І. *Номінативні моделі культурного артефакту ДІМ у мовах карпатського ареалу балкано-слов'янського континууму*. Київ, 2014.
- РАЕВСКИЙ–ГАБИНСКИЙ 1978 = РАЕВСКИЙ Н. Д., ГАБИНСКИЙ М. А. *Скурт дикционар етимоложик ал лимбий молдовенеитъ*. Кишинэу, 1978.
- СТОЙКОВ 1968 = СТОЙКОВ С. *Лексиката на банатския говор*. София, 1968.
- ТОЛСТОЙ 1982 = ТОЛСТОЙ И. И. *Сербскохорватско-русский словарь*. Москва, 1982.
- ШУХЕВИЧ 1899 = ШУХЕВИЧ В. *Гуцульщина. Матеріали до українсько-руської етнології*. Ч. 1. Львів, 1899.
- AJDŁ = STIEBER Z. *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*. Т. 1–8. Łódź, 1956–1964.
- AJPP = NITSCH K., MAŁECKI M. *Atlas językowy Polskiego Podkarpacia*. Cz. 2. Kraków, 1934.
- AJŚ = ZARĘBA A. (red.) *Atlas językowy Śląska*. Т. 1–3. Kraków, 1970–1973.
- ALR = *Atlasul lingvistic romîn*. Serie nouă. Vol. 1–3. București, 1956–1972.
- ALRM = *Atlasul lingvistic român pe regiuni Maramureș*. Vol. 1–3. București, 1956–1973.
- BARTOŠ 1906 = BARTOŠ F. *Dialektický slovník moravský*. Praha, 1906.
- BUBAK 1966 = BUBAK J. *Teksty gwarowe ze wsi Ząb w powiecie Nowotarskim*. Kraków, 1966.
- CONEA 1940 = CONEA I. *Clopotiva. Un sat din Hațeg*. Vol. 2. București, 1940.
- DAN 1923 = DAN D. *Stâna la români din Bucovina*. Cernăuți, 1923.
- DRR 1980 = BOLOCAN G., MEDVEDEV T., VORONTOVA T. (red.) *Dicționar român-rus*. București–Moscow, 1980.
- EWUng. = BENKŐ L. (Hrsg.) *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*. Bd. 1–3. Budapest, 1993–1997.
- GAVAZZI 1940 = GAVAZZI M. *Pregled etnografije Hrvata*. Zagreb, 1940.
- Glosar 1961 = ARVINTE V., URSU D., BORDEIANU M. (red.) *Glosar regional*. București, 1961.
- HADROVICS 1965 = HADROVICS L. *Jövevényszó-vizsgálókatok*. (Nyelvtudományi Értekezések 50.) Budapest, 1965.
- HERMAN 1914 = HERMAN O. *A magyar pásztorok nyelvkincse*. Budapest, 1914.
- HOLLÓS 1996 = HOLLÓS A. *Az orosz szókincs magyar elemei*. Budapest, 1996.
- HOŁUB-PACEWICZOWA 1931 = HOŁUB-PACEWICZOWA Z. *Osadnictwo pasterskie i wędrówki w Tatrach i na Podatrzcu*. Kraków, 1931.

- KARAŚ 1965 = KARAŚ M. *Orawskie teksty gwarowe z obszaru Czechosłowacji*. Kraków, 1965.
- KNIEZSA 1936 = KNIEZSA I. Wpływ węgierski na język polski. In: *Polska i Węgry. Stosunki polsko-węgierskie w historii, kulturze i gospodarstwie*. Budapest–Warszawa, 1936. 115–117.
- LIZANEC 1970 = LIZANEC P. *Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok. A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján*. Ungvár, 1970.
- MATLAKOWSKI 1901 = MATLAKOWSKI W. *Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu. Zarysy życia ludowego*. Warszawa, 1901.
- Pasterstwo 1963 = ANTONIEWICZ W., RADWAŃSKA-PARYSKA Z. (red.) *Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala*. T. 5. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1963.
- PODOLÁK 1967 = PODOLÁK J. *Pastierstvo v oblasti Vysokých Tatier*. Bratislava, 1967.
- POPOVIĆ 1957 = POPOVIĆ D. *Srbi u Vojvodini*. Novi Sad, 1957.
- RAMUET 1930 = RAMUET S. *Gwara ślemieńska. Cz. 1. Słownik*. Poznań, 1930.
- SIMONYI 1907 = SIMONYI S. *Die ungarische Sprache. Geschichte und Charakteristik*. Strassburg, 1907.
- STACHOWSKI 2019 = STACHOWSKI M. *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der türkischen Sprache*. Kraków, 2019.
- SVĚRÁK 1957 = SVĚRÁK F. *Karlovícké nářečí*. Praha, 1957.
- TESZ. = BENKŐ Loránd (szerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–4*. Budapest, 1967–1984.
- VETTERL 1955 = VETTERL K. *Lidové písně a tance z Valašskokloboucka*. Č. 1. Praha, 1955.
- VICIU 1906 = VICIU A. *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*. Bucureşti, 1906.
- VIUIA 1964 = VIUIA R. *Tipuri de păstorit la români (secolul XIX-lea – începutul secolului XX)*. Bucureşti, 1964.
- WOŁOŚZ 1989 = WOŁOŚZ R. Wyrazy węgierskie w języku polskim. *Studia Slavica Hung.* 35 (1989): 215–317.
- ZARĘBA 1967 = ZARĘBA A. *Orawskie teksty gwarowe z obszaru Czechosłowacji*. Kraków, 1967.

N. I. PASHKOVA

Department of Ukrainian Philology and Slavic Studies, Kyiv National Linguistic University,
Ukraine

The Semantics and Spread of the Hungarian Word *salash* in the Carpathian Dialect Area

The aim of this paper is to study the development of the phonetic form and semantics of the word *salash*, to determine its origin and distribution in the dialects of the Carpathian area as well as in the continuum of Balkan and Slavic languages. The work is carried out in line with the traditional problems of Balkan and Carpathian studies, the ultimate goal of which is to describe the semantics and study the origin of the idioethnic cultural vocabulary of the ancient pastoral population of this ethnolinguistic continuum, and to understand the ways and the time of formation of this ethnocultural phenomenon.

General, special, and dialect dictionaries as well as dialect atlases and linguistic maps of Slavic and Balkan languages (Ukrainian, Russian, Slovenian, Bulgarian, Macedonian, Serbian, Slovak, Polish, Romanian, etc.) and their Carpathian dialects served as the material for analysis in the paper. The research uses methods of semantic-phonetic analysis of word variants in lexicographic sources, the interpretation of linguistic maps, and etymological analysis.

The lexeme *salash*, which is part of the Carpatho-Balkan ethnocultural dictionary, has long been recorded by dialectologists, its semantics has been studied by many researchers of languages and dialects of this

area, and it has been mapped in numerous dialect and areal linguistic atlases. Various assumptions have been made about the origin of this word, and researchers have not yet agreed. Based on our research, we define the nominative model, according to which this Carpathianism of Hungarian origin was formed as a derivational-metonymic finitive model “function – home”, and the lexeme as a deverbative with the original semantics from the Hungarian verb *száll* ‘to stay overnight’.

The comparative study of the semantics of the dialect word *salash* allowed to determine the following development of its basic and derived meanings: ‘a place to spend the night’, ‘seasonal temporary housing’, ‘a building for cattle’, ‘a building for shepherds’, ‘the shepherds’ farm in the mountains’, ‘a herd’, ‘a camp’, ‘any temporary building’. The comparative-historical study conducted with the involvement of a wide dialect material from various languages of the continuum under study allowed us to finally accept the Hungarian etymology of the word *salash*, which was first used in Carpathian dialects to denote shepherd’s temporary dwelling, and subsequently penetrated into the neighbouring languages of the whole Balkan and Slavic area, developing its phonetic form and semantics from the specific to the broad meaning ‘any temporary dwelling made of firewood and branches’.

Keywords: *salash*, Carpathian dialects, Slavic languages, Balkan languages, temporary housing, semantics, ethnolinguistics, dialectology, etymology

